

G. HAZAI, *Das Osmanisch Türkische im XVII. Jahrhundert - Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakob Nagy Harsány* (XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi, Jakob N.de Harsány'nin transkripsiyon metinleri üzerine araştırmalar)

The Hague 1973 Mouton, 4985, =Bibliotheca Orientalis Hungarica XVIII.

Yazarın girişte de belirtti ğigibi, Türk dilinin tarihî evrimini anlamak, seslilerin çok önemli yeri olan bu dilin Arap harfleri ile yazılmasından dolayı pek güçtür. G. Hazai XVII. yüzyıla ait bir Türkçe öğretim metninden yararlanmak yoluyla Türk dilinin filolojik - historik araştırmalarına saygı duyulacak bir hizmette bulunuyor.

Yazarın dediği gibi morfolojik ve sentaks sorunlarını aydınlatacak Arab harfli metinlerin yanında, Türk dilinin fonetik tarihini aydınlatmak transkripsiyon metinlerinin incelenmesi ile mümkündür. Bundan başka XVII-XVIII. yüzyıllara ait bilinen metinler, konuşma dilinden çok Arab ve Fars dilinin etkilerini taşıyan bir yazı dili ile kaleme alınmışlardır.

Şu halde konuşulan dili araştırmak için burada tanıttığımızın benzeri Türk diline ait öğretici metinleri kullanmak gerekir. Son zamanlarda yabancı alfabelerle kaléme alınan Türk diline ait transkripsiyon metinleri incelenmeğe başlanmışır. G. Hazai XVII. yüzyıl Türkçesini bu açıdan bize vermeğe yarayan önemli bir eserin Jakob Nagy de Harsány'nin "Colloquia Familiaria Turcico - Latina" sını yayınlıyor* Bu, benzerleri içinde en ayrıntılı ve zengin örnekleri kapsayan bir eserdir. Eserin yazarının bir Macar oluşu da Hazai'ye göre esere ayrı bir değer atfetmemize nedendir. Çünkü Macarca ve Türkçe'de fonemlerin benzerliği, de Harsány'nin Türk dilinin fonetik yapısını kolayca ve düzgünce kavrayıp verebilmesine yardım ediyor. Eserin zengin bir kelime hazinesi içermesi verimli bir filolojik araştırma yapılmasına olanak vermektedir. Kitabın 34-199. sahifeleri arasında Harsány'nin Türkçe - Latince - Almanca çevrili metinleri emandasyonu yapılmış olarak yer alıyor. Bu XVII. yüzyılın günlük Türkçesinden örneklerdir. 201-278. sahifeler arasında bu metinde geçen kelimelerin index'i yer alıyor. 279-318. sahifeleri arasında Hazai metinde geçen kelimelerin eserdeki orijinal transkripsiyonunu almış ve karşılarına bugünkü Türkçenin kullandığı transkripsiyonu yerleştirmiş. Böylece fonetik değişimleri izlemek mümkün oluyor.

G. Hazai'nin çalışmasının en ilginç kısmı VI. bölümle başlıyor. Burada da Harsány'nin transkripsiyon alfabesini veren yazar (s. 324) Arap alfabesinin bu

* Jakob Nagy de Harsány 1615 de Nágycvár'da bir aristokrat ailenin çocuğu olarak doğmuş, Erdel beyliğinde tercümanlık hizmetleri için eğitim görerek şark dillerini öğrenmiştir. Türkiye'de yedi yıl kalmış olup, bu eseri 1672'de Köln'de basılmıştır. (sah 15-19).

alfabede çok az tesiri olduğunu belirtiyor. Bu bölümde fonetik özellikleri inceleyen Hazai, 364-438. sayfeleri arasında morfonolojik özellikleri etraflıca, istatistik metoda (faktör analizi ve matriclere) başvurarak incelemiştir. 439-456. sayfalarda morfolojik incelemede bulunan Hazai, metindeki haliyle pluralsuffix (çoğul eki) possessiv suffix (mülkiyet eki), deklination (isim çekimi), pronomina (edat) bağlaç, optativ (dilek kipi) geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zamanın kullanılmasını örneklerle açıklıyor. Türkçe tarih içinde sentaks özellikleri de hızla değişen bir dildir. XVII. yüzyıla özgü sentaks özelliklerini de metne dayanarak, son bölümde (s. 457-458) ele alıyor. Bu çalışmanın Türk tarih ve filolojisi için çok yararlı olduğu herhalde açıktır.

Türkiye’de Latince öğrenen öğrencilere hocalarının en çok tekrarladığı bir söz vardır, o da “Latince’nin sentaks bakımından Türk öğrencilere, Avrupalı öğrencilere kıyasla daha çok kolaylıklar sağladığıdır.” Bu metnin Latincesi klasik Latince değildir. Ama buna rağmen özellikle XVII. yüzyıl Türkçesi ile Latince arasındaki sentaks benzerlikleri bugünkünden daha belirgin olsa gerekir. O halde G. Hazai’nin yayınladığı Harsány’nin metni, Latince öğrenen Türk öğrencileri için de yararlı bir kaynaktır.

Dr. İLBER ORTAYLI

JOSEF MATUZ, *Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen* (Muhteşem Süleyman’ın Kaңçılıyası).

Wiesbaden 1974 Franz Steiner Verlag GMBH. VIII+172 sah. ve XVI Levha.=Freiburger Islamstudien Band V.

Osmanlı diplomatik’i üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan yazar burada konuyu Sultan Süleyman’ın (Kanunî) orijinal vesikalari üzerinde yoğunlaştırarak, bunlar üzerinde bazı analizler yapıyor. Eser esas itibariyle bu dönemdeki Osmanlı kaңçılıyasının yapısı ve çalışma usullerini aydınlatmağa yöneliktir.

Osmanlı kaңçılıyası ilk zamanlarındaki basit kuruluşunu çabuk terketmiş ve Kanunî devrine gelmeden yüksek bir gelişim evresine ulaşmıştır (s. 18). İki yüzyıl içinde Osmanlı emirliğinin bir imparatorluk haline gelip, İber yarımadasından Hind adalarına kadar bütün dünya ile ilişkilere geçmesi, kaңçılıya hizmetlerinin nicel ve nitel olarak gelişmesine neden olmuştur.

Yazar Divan-ı Hümayun üyelerini ve Divan-ı Hümayuna bağlı ofisleri sayıyor. Vardığı yargıya göre Sultan Süleyman (Kanunî) devrinde Divan-ı Hümayun ofislerinin manzumesi bir saray kaңçılıyasından çok, bir devlet dairesinin özelliklerini taşıyordu (s. 20).

Kanunî devrinde Osmanlı kaңçılıyasının en önemli memuru *Nişancıdır*. Yazar; nişancının görevleri, durumu ve dönemin nişancılarının biyografilerini verdikten sonra Divan-ı Hümayunun diğer önemli memuru *Reis’ül Küttab* hakkında bilgi veriyor (s. 33-44). Kanunî devrinde Reis’ül Küttablık en yüksek görevlerden değildi ve bu memur Divan-ı Hümayun üyesi sayılmazdı. Bu dönemde dış işlerini